

Árokszállási Borza Gyöngyi

HOGYAN FOGALMAZÓDIK MEG A NŐKÉRDÉS AZ ÖNIGAZGATÁSÚ TÁRSADALOMBAN

— tematikus számunk cikkei elé —

*A nőkérdéshez való viszonyulás**

A nőkérdést a szocialista öngazgatási rendszerben a proletariátus osztálykérdésére kell alapozni: a természethez való másmilyen viszonyulás történelmi lehetőségére, az alternatív technológiára és a nem autoritárius jellegű kultúrára. Mindez magában foglalja a munkamegosztás megszüntetését, a tudomány és politika társadalmosítását — ami a nőkérdésnek és az osztálykérdésnek szoros kapcsolatára utal. A nőkérdés megfogalmazásakor a munkásosztálynak önnön emancipációjáért folytatott harcát és törekvéseit, valamint a szocialista öngazgatást a kérdés rendezésének feltételeként kell értelmezni. A munkásosztály azonban az öngazgatás rendszerében nem valósíthatja meg önnön emancipációját addig, amíg a nőkérdést meg nem oldja. Mind ez ideig a nőkérdést és a nemek közötti viszony problémáját általában mássá változtattuk, mint amit a priori és absztrakt módon az osztálykérdés megoldásával azonosítottuk, legtöbbször pedig a végleges megoldása a szocializmus = nők felszabadítása leegyszerűsített képletre redukálódott. A nőkérdés ma nem úgy vetődik fel, mint ami a munkásosztály osztálykérdésének megoldásával automatikusan oldódik meg, hanem épp fordítva, a proletariátus osztálykérdése és felszabadulása csak akkor valósulhat meg, ha előbb a nőkérdés megoldást nyer.

A jogi, alkotmányos és törvény adta egyenjogúság tekintetében Jugoszlávia a leghaladóbb országok közé sorolható a világban. A gazdasági emancipáció, mint az emberi emancipáció jelentős vetülete terén azonban a nő (proletár) a proklamált alkotmányos, törvényes és jogi normák ellenére sem egyenjogú, egyenlőtlen viszonyok közé kerül. A nemekhez való eltérő viszony, a férfi és nő eltérő értékelése mint ideológia gyökeret vert a proletariátus tudatában is, amit igazol a nők helyzete öngazgatói gyakorlatunkban is.

* Dolgozatunkban a „nőkérdés” kifejezést csak jobb híján használjuk.

„A proletariátus csak annyiban valósítja meg magát, amennyiben osztályharca végigharcolása útján létrehozza az osztály nélküli társadalmat. Az e társadalomért folytatott harc, amelynek a proletariátus diktatúrája csak egyik szakasza, nemcsak a külső ellenség, a burzsoázia elleni küzdelem, hanem egyben a proletariátus *önmagával* folytatott csatája is azon elszurkító és megalázó hatások ellen, amelyet a kapitalista rendszer gyakorol osztálytudatára. Csak akkor győzött valóban, ha legyőzte önmagában e hatásokat.”¹

A kapitalista rendszernek az osztálytudatra gyakorolt elszurkító és megalázó hatása a nőhöz való viszonyulásban, különösen kifejezésre jut. Ez a, nem is a nőhöz, hanem a „nő természetéhez” való viszony lehetetlenné teszi a nő számára, hogy a történelem részesévé váljon. Ugyanakkor a proletariátust is megfosztja a természethez való újfajta viszonyulás lehetőségétől, ami pedig önnön megszüntetésének is előfeltétele.

A nemek közötti viszony esetében a biologizmus még erősen tartja magát, lépten-nyomon vitalitásáról tesz tanúbizonyságot. Az ilyen, történelmileg feltételezett „biologista” tudat abszolutizálja a biológiai tényezők jelentőségét és a nemek közötti egyenjogúság kérdését meg nem kérdőjelezhető, problémamentes alapra helyezi — a nő anyaságára, a gyermek és anya „biológiai” kapcsolatára, és arra a látszatra ősi törekvésre, hogy évek hosszú során át a gyermekeket gondozza. Az ilyen felfogás és gyakorlat tulajdonképpen a nemek között eddig fennálló viszonyokból indul ki, és elhanyagolja az emberi nemek tulajdonságának társadalmi folyamat általi meghatározottságát.

Ez pedig azt jelenti, hogy figyelmen kívül marad minden eddigi társadalmi forma alapvető jellemzője, amelyekben a férfi világa mint a kultúra világa elkülönül a nőétől (az anyáétól), mely utóbbi a természet világával, a változatlanul azonosul.

A nőekkel való társadalmi törődés megnyilvánulási formái nálunk azok az intézmények és törvényes rendelkezések, amelyek a nő reprodukív, biológiai funkcióinak betöltését segítik, illetve szabályozzák. Önmagában véve ez a viszonyulás a nőkérdés sajátos voltát a nő természetére redukálja, a természet állandóságát, konstans és ahisztorikus voltát tételezve. Ezzel nem azt állítjuk, hogy az ilyen jellegű törődés felesleges, ellenkezőleg, nagyon is nagy szükség van rá és a jelenlegi szintje közelről sem elégíti ki az igényeket, azonban a nők előnytelen, hátrányos helyzetének nem ez az egyetlen területe. A probléma összetettsége sokkal komplexebb hozzáállást követel a társadalomtól. »A természeti, történelmen és időn kívüli lény (a nő) saját „történelmiségét” önnön befejezettségének megvalósításaként éli meg, tehát a változatlan, történelmietlen és determináló természetben. Amennyiben a nő, vagyis a „nő természete” az így értelmezett természet része, akkor a nőnek nincs történelme, befejezettsége a reprodukációs ciklus biológiájára redukálódik. Mindenkor (időtlenül!) szül, és világot a szülés-anyaság tölti ki. Minden, ami időtlen, időn kívüli — történelmietlen. Az, aki az időben, történelemben és társadalomban egyaránt létezik, az a férfi. S bár a férfinek úgy-

szintén megvan a maga „férfi természete”, mivel az közvetlenül nem kötődik reprodukív, biológiai szerepéhez, lehetővé válik számára, hogy belépjen a történelembe, az időbe, a „második természetbe” — nevezetesen a társadalom, a politika és kultúra birodalmába.«²

A marxizmus feloldotta a történelem és természet absztrakt kettősségét. A történelmi materializmus szerint az ember igazi történelme a termelési módok történelme, ahol az ember és természet termelői közvetítettsége bevonja a történelembe a természetet is. A természethez, tehát „a természet történelméhez” való viszony ilyen értelmezése szerint a természet nem determináló, konstans tényező, ezért nem lehet az a nő természete sem. A történelmi materializmus történelemfelfogásába beletartozik a termelés, az egész élettermelés, az emberek újratermelése, a család is.

Az eddigi autoritárius termelési módon autoritárius viszonyokra épülő élettermelést is feltételeznek: hierarchikus, hatalomelvű viszonyokat a családban és általában az emberek között. Az ilyen szellem természetes velejárója és következménye többek között a nőnek „természete” történő redukciója. Mindezek a viszonyok a patriarchális család keretein belül reprodukálódnak, a hierarchikusan megszervezett családi munkamegosztás és a családi élet minden területén. A családon belül, ahol a felnövekvő generáció szocializációja történik, épp a nő, mint e funkció legfőbb hordozója (és nemcsak a családban, hanem az egész társadalomban, az oktató és nevelő munka elnőiesedése folytán) interiorizálja a társadalom autoritárius értékeit és ezzel az egész ilyen alapon nyugvó élettermelési mód meghosszabbítójává, átörökítőjévé válik.

Szocialista öngazgatású társadalmunkban az élettermelés számos területén éreztetik még hatásukat a régi, hierarchiára és dominanciára épülő rendszerek hagyományai, de nem halt ki az autoritárius mentalitás sem. Egyik legszembetűnőbb megnyilvánulási formája épp a nőhöz, a nő helyzetéhez és a nőkérdéshez való viszonyulásban jut kifejezésre. A nők gazdasági függetlenségének szükségszerű elismerése, valamint a nők tömeges bevonulása a közéletbe magában véve nem tekinthető végleges és gyökeres megoldásnak mindaddig, amíg a család szerkezete, a benne uralkodó „természetes” munkamegosztás és szerep, valamint a szocialista átalakulás által lényegében érintetlenül hagyott patriarchális előírások és szabályok érvényben maradnak. Ide sorolható még, vagy ebből következik a nők társadalmi szegregációja a termelés és közélet egyes területeire, a nemek pszichosztruktúrájának szocializációja, amely problémákat bár néha szégyenlősen beismer, lényegében érintetlenül hagy a társadalom. Mindezt a látszólag független, különálló magánélet szférájába utalja, ahol azután a patriarchális rend tovább él és virágzik az emberek fejében és szívében egyaránt. S mivel a társadalmat épp az ilyen „magánemberek” alkotják, ezek az értékek beszívárognak és átszövik az egész társadalmat is.

A nők tömeges bevonása a társadalmi termelésbe (ahol azonban helyzetük szintén hátrányosabb férfi kollégáikénál) nem eredményezte hasonló arányú részvételüket az öngazgatásban, annál az egyszerű oknál

fogva, hogy nincs rá idejük.³ Pedig épp a nők a legérdekeltebbek abban, hogy radikálisan megkérdőjelezzék az egész élettermelést: a munkamegosztást, a természethez való (vagy a természettel szembeni) viszonyt, az autoritárius magatartást és struktúrát stb. A legfőbb akadályt, e téren a minden szinten és környezetben sokszor burkoltan, rejtett formában megnyilvánuló, férfi rasszizmus⁴ jelenti, amely a szocialista öngazgatás történelmi lehetőségeit az adott lehetőségek szintje alá süllyeszti.

Tudatosítani kell, hogy a nőkérdés általános emberi kérdés. »A „nő emancipációja” helyett a társadalom emancipációjáról kellene beszélni, azéről a társadalméról, amely még nem hordozza magában a nemek társadalmi egyenlőségének megoldását szolgáló tudatot és energiát.«⁵

Annak a szerepnek a terhe, amely a nőt a magán- és közéletben egyaránt „megilleti”, és amelyet az évezredek patriarchális kultúra kényszerített rá, ma nemcsak a nők, hanem a férfiak, tehát az egész társadalom problémája kell hogy legyen. A nő, bár biológiai felépítésében valamelyest különbözik a férfitől, átlagban azonos képességekkel rendelkezik, ami lehetővé teszi számára a legkülönbözőbb feladatok végzését a civilizált társadalomban. Ehhez azonban nem elegendő holmiféle automatizmussal a társadalmi termelésbe történő bevonása. Marx és Engels elemzéseik impresszív képet nyújtanak a nők drasztikusan nehéz helyzetéről a gyárakban, de ettől függetlenül úgy tekintettek a nőkre a termelőmunkába való bekapcsolására, mint az emancipáció megvalósításának nélkülözhetetlen *kiindulópontjára*. A termelésbe való közvetlen bekapcsolódás teszi lehetővé a nő számára, hogy kilépjen sok évszázados házi rabságából, a közélettől való teljes elszigeteltségből. Azonban senki és sehol nem állította azt, hogy a bér munka (vagy a személyi jövedelemért végzett munka) önmagában véve felszabadítja a nőt (pl. a specifikus szexuális elnyomatástól és a házi munkán keresztüli kizsákmányolástól). A társadalmi szférában végzett munka csak előfeltétele az emancipációs folyamatnak. Ha megmaradunk az „emancipációnak” ezen a szintjén, miközben nem forradalmasítjuk az egész élettermelési módot és társadalmi szférát, az erkölcsöt és a tudatot, és amennyiben nem szocializáljuk mindazokat a funkciókat a családon belül, amelyek terhe ez ideig hagyományosan a nők vállát nyomta, a nőkre a termelőmunkába való bevonása a szabadság és emancipáció negációjaként is értelmezhető. Funkciójával ellentétben: többszörös rabsággá válik.

A nő helyzete néhány számadat tükrében

Az előbbieken hangsúlyoztuk, hogy a nők foglalkoztatása és ezzel együtt képzése az emancipációnak csak feltétele. A nők azonban még ezen a téren is sokkal hátrányosabb helyzetben vannak a férfiaknál.

A foglalkoztatott nők százalékaránya (1980-ban 35,5) is jelentősen elmarad hazánkban a potenciális lehetőségek mögött.⁶ Ezt tükrözi a munkaügyi érdekközösségeknél bejelentett munkát kereső nők száma is. Ju-

goszláviában 1980-ban a 789 000 munkát keresőnek 56,4 százaléka nő, Vajdaságban viszont a munkát kereső nők százalékaránya még ettől is jóval magasabb, 66,2 százalék. Az esélyeik, hogy munkát kapjanak, viszont kisebbek, mint férfi sorstársaiké. Az érdekközösségek közvetítésével 1980-ban az ország területén 26 953 egyén jutott munkához, ezek 45 százaléka volt nő, Vajdaságban annak ellenére, hogy jóval több nő, mint férfi keresett így munkát, az elhelyezetteknek mindössze 50,3 százaléka volt a nő. Feltehetőleg azonban azoknak a nőknek a száma, akik szívesen munkába állnának, nagyobb azokénál, akik mint munkanélküliek a munkaügyi érdekközösségeknél bejelentkeznek.

A nők hátrányos helyzete a munka megszerzése után sem szűnik meg, ellenkezőleg. Általában az alacsony felhalmozású ágazatokban, a gyengébben fizetett és alacsonyabb státusú munkakörökben alkalmazzák őket. Az általuk végzett munka sok esetben csak a hagyományosan „női” (házi) munka különböző fajtáinak szocializált változata. Vesna Pusić a nők foglalkoztatását elemezve⁷ kimutatta, hogy azonos képzettségi szint esetén a férfiak átlagos személyi jövedelmének hány százalékát teszi ki a nők átlagos havi személyi jövedelme. Az adatokból kiderül, hogy a nők átlagban a férfiak fizetésének csak 84 százalékát keresik meg, az iparban pedig csak a 81 százalékát! Ha egy munkaszervezetben a személyi jövedelmek 80 százalékosra csökkennek, ez nyilvánvaló gazdasági krízisről tanúskodik, és potenciális politikai problémát jelent — mondja Vesna Pusić. Az azonban, hogy a nő állandóan 80 százalékos személyi jövedelemért dolgozik, mintha még a nők és férfiak munkára vonatkozó egyenlő alkotmányos jogait sem sértené. Mindebből az a következtetés vonható le, hogy a tradíciók a törvényeknél sokkal erősebbek: a nők gyakorlatilag még mindig a munkaerő tartalékhadseregét alkotják és szervezetségük tradicionális hiánya következtében nincs is olyan szervezet, amely védelmezné specifikus érdekeiket.

A nők nehezebben jutnak munkához, így beletörődnek az alacsonyabb személyi jövedelembe, a rosszabb munkakörülményekbe, a munkahelyen való nehezebb vagy semmilyen előrehaladás lehetőségébe. Hogy mennyire másként kezelik őket a foglalkoztatottak tömegén belül, tükrözik azok a nézetek is, amelyek szerint esetleg fizetni kellene a saját háztartásban végzett házi munkát. Ilyen feltételek mellett a nő nem lenne érdekelt a munkavállalásban és így helyet lehetne biztosítani a hazatérő munkások és a (férfi) munkanélküliek számára.⁸ Ebből négy következtetést von le Pusić: a házi munkát kizárólag nők végzik és ha megfizetik ezt nekik, nem fognak „tülekedni” a munkaerő piacán „elëve a kenyeret” a férfi munkásoktól. 2. A nők munkába állásának motívumai eltérnek (alacsonyabb rendűek) a férfiakétól. 3. A női munkanélküliség nem munkanélküliség vagy legalábbis nem *veszélyes* munkanélküliség. 4. Mindebből pedig az következik, hogy a gazdasági prosperitás időszakában a nők munkaerőként bukkannak fel, míg krízisek idején észrevétlenül eltűnnek, mint ahogy arra mindenkoron számítanak is és el is várják tőlük. »Ha a „nő” terminust a fenti fejtegetésben a „munkásosztály része” vagy

a „külföldön dolgozó munkások” terminussal helyettesítenénk, akkor ezek a munkaerő tartalék hadseregét jelölnék. Így azonban *csak* nőket jelöl.»⁹

A foglalkoztatás szoros összefüggésben van a nők képzésével. A lányok tömeges bevonása a középiskolai és egyetemi oktatásba bár csökkenti a foglalkoztatási esélyegyenlőtlenséget és a két nem műveltségi szintje közötti különbséget, ez ideig meg nem szüntette. A képzettség terén mutatkozó különbségek férfi és nő között társadalmunkban a közelmúltig nagyon jelentősek voltak, a statisztikai adatok azonban azt bizonyítják, hogy még ma sem nevezhetők elenyészőknek.

A tíz éven felüli férfilakosság körében az írástudatlanok aránya 1971-ben 7,5 százalék (1948-ban 15,4), míg a nőlakosság között 22,2 százalék (1948-ban 34,4). A Vajdaságra vonatkozó adatok ettől sokkal kedvezőbbek, a két nem írástudatlansága közötti különbség azonban itt is hatalmas: a férfiak esetében 2,5, a nők esetében 6,6 százalék.

Az oktató intézményekbe beiratkozott tanulók nemek szerinti százalékos megoszlását Jugoszláviában a következő táblázat érzékelteti.

	1979/80 tanév	
	fiú	lány
általános iskola	52,1	47,9
középiskola	53,7	46,3
felsőoktatás	60,0	40,0

Az iskolák magasabb fokozatával csökken a lányok részaránya, ami már az általános iskolánál sem kiegyenlített. A felsőoktatásnál érdemesnek tartjuk megemlíteni, hogy a tanulmányaikat sikeresen befejezettek, tehát az oklevelet szerettek között a nők százalékaránya a beiratkozási arányokhoz viszonyítva (40,0⁰/0) kedvezőbb: 44,6 százalék. A férfiak nagyobb fokú lemorzsolódása ha nem is teljes egészében, de részben azzal indokolható, hogy nem mindig a képességük a döntő, amikor a továbbtanulást választják, hanem jelentős szerepet játszik férfi mivoltuk is. Mint az „intelligensebb, okosabb nem” képviselője a férfi „természetes”, hogy oklevelet próbál szerezni még akkor is, ha képességei erre nem nyújtanak fedezetet. A lányok maguk is, és közvetlen környezetük, családjuk is könnyebben beletörődik abba, ha kvalitásaik folytán esetleg felesleges erőltetni a továbbtanulást. Hisz ők csak lányok.

A nők hátrányos helyzetéről legkésebben a felnőttképzés adatai tanúskodnak. A továbbképzés minden szintjén és válfajában sokkal kedvezőtlenebb arányuk a férfiakénál. Ez azonban „természetes” is, hisz ekkor már rájuk szakad női sorsuk összes terhe: a családi, háztartási, gyereknevelési, munkahelyi kötelezettségek sora. Csak néhány adatot emelünk ki a sok közül: a középfokú továbbképzésben részesülő felnőtteknek 32 százaléka a nő. Magasabb ez az arány az első fokozaton (37,9)

míg a második fokozaton jelentősen alacsonyabb (22,8). A magas szak-képzettséget adó iskolák felnőtt hallgatói között pedig csak 12,1 százalék a nők aránya. (Az adatok az 1979/80-as tanévre vonatkoznak.)

A család és funkcióinak átalakulása, szükségleteinek kielégítési formái még távolról sem követték a nő termelésbe és társadalmi életbe való bekapcsolódásának ütemét. Ez az össze nem hangoltság egész sor objektív és szubjektív körülmény következménye, ami egyrészt lassítja a nemek közötti egyenlőség megvalósulásának folyamatát, másrészt viszont épp azért áll fenn, mert a nemek emancipációjának problémája nem eléggé épült bele szocialista öngazgatási rendszerünkbe. Ezzel kapcsolatban felmerül a kérdés: Kiaknáztuk-e e téren a gazdaságunk elért fejlettségi szintje által nyújtott lehetőségeket ahhoz, hogy *reális* alapot teremtsünk a nők egyenlő helyzetének megvalósulására a társult munkában? A válasz az elért eredmények ellenére is csak az lehet, hogy a reális lehetőségeket nem használtuk ki a szükségleteknek megfelelően. Ezt illusztrálандó elég, ha közlünk néhány adatot:

Bölcsődében, napköziben és óvodában az 1978/79-es¹⁰ évben az iskoláskor előtti korosztálynak mindössze a 11⁰/₀-a (62 471 gyermek) nyerhetett elhelyezést. A vajdasági adatok valamivel kedvezőbbek, mert itt az adott korosztály 21,9 százaléka részesült társadalmilag szervezett gondozásban. Az ország össz általános iskolája közül mindössze 24,7 százalék rendelkezik teakonyhával, és csak 7,7 százaléka biztosított főtt ételt is a tanulóknak. A középiskolákban ezek az arányok még kedvezőtlenebbek: 7,4 százaléukban van teakonyha és 2,5 százalék biztosít ebédet a diákoknak. Napközis tartózkodásra az iskoláknak mindössze 5,5 százalékban van lehetőség.

A nőkérdés megfogalmazását gátló két szociokulturális tényezőről

Az eddig elért szegényes eredmények ellenére, a nők az előző korokhoz viszonyítva szélesebb körű, magasabb szintű műveltségüknek köszönve, már aligha hihetnek hátrányos helyzetük szükségyszerűségében és igazoltságában. A családi, gyermeknevelési és háztartási kötelezettségek gátolják a nőt társadalmi és professzionális ambícióinak megvalósításában, míg ez utóbbiak a háztartási, a családon belüli munka sikeres végzését kérdőjelezi meg. A nők helyzetének eme kettőssége a családnak, mint olyan közösségi formának a létéből ered, amely egyrészt minden egyén magánügye, másrészt társadalmi alapegység, ahol a családtagoknak nem elég világosan meghatározott társadalmi kötelezettségeik vannak. Ilyen értelemben a házasságra lépés magánügy, míg a gyermekek nevelésének és oktatásának módja és jellege társadalmi ügy. A nő társadalmi egyenlősége is társadalmi ügy, míg a családon belüli egyenlőség (nem)létét az egyén saját problémájaként éli meg. A családot övező probléma egysége egészének ilyen kettéválasztása következtében ködössé válik a nő-

probléma jellege és megnehezíti a nő számára, hogy saját helyzetének tudatára ébredjen.

Mindaddig, míg a terhek a nemek között nem egyformán oszlanak meg, s míg ezek nagy részét társadalmilag szervezett formában nem tudjuk levenni a nő, s ezáltal a család válláról, addig a nőnek vajmi kevés lehetősége van arra, hogy kreativitását, emberi potenciáljait teljes egészében kibontakoztassa, önmaga és társadalma épülésére kamatoztassa is azt. Nagy tékozlás a társadalom részéről ekkora potenciálról lemondani.

A nő emancipációja megvalósulásának jelentős akadályát képezi még az androcentrizmus (férfiközpontúság), amely ilyen vagy olyan formában az egész nyugati (és nemcsak nyugati) civilizáció jellemzője. A jugoszláv társadalomban és kultúrában ennek „gazdag” hagyományai vannak. Legelvakultabb követői közé gyakran maguk a nők tartoznak. A férfi és a férfiasságot dicsőítő és csodáló mentalitás rabja még ma is a nők nagy része. A férfiasság szinonimájaként ebben a kontextusban a dominancia, a kezdeményezés, a (látszólagos) racionalitás, önállóság, kreativitás, önzés, egocentrizmus stb. sorolható fel, míg a nőiességet az alázatosság, a kezdeményezés hiánya, a szentimentalizmus, az ésszerűtlenség, az önállótlanág, a lemondás, az önfeláldozás, a másokra való irányultság — legyen az szülő, férfi vagy gyermek — jellemzik. A tulajdonságok ilyen megoszlása mellett aligha egyenlíthető ki a nő a férfival, ahhoz ezeket a kultúr- és magatartásmintákat kell megszüntetni. Sajnos azonban a nevelés, az oktatás (az iskola is!) a tömegtájékoztató eszközök, valamint a nők valóságos helyzete a családban és a társadalomban mind hozzájárulnak (egyes esetekben önszántukon kívül) az említett minták és tartalmak átörökítéséhez.¹¹

A nők valóságos felszabadításáért folytatott harc hordozóinak maguknak a nőknek kell lenniük. Ők saját bőrükön érzik a specifikus helyzetükből eredő hátrányokat és nehézségeket, így ők a leghivatottabbak arra is, hogy törekvéseiket, igényeiket a legautentikusabb módon fogalmazzák meg. Ezzel nem állítjuk feltétlenül azt, hogy a probléma megoldása kizárólag a nőkre tartozik. Ellenkezőleg: hangsúlyoztuk már, hogy a férfiaknak és a társadalomnak egészében véve ez közös érdeke kell hogy legyen. E törekvés megvalósítása pedig annál könnyebb lesz, minél több — nemcsak nő áll ki meggyőződésből a kérdés rendezéséért. Az a szerep, amelybe a férfi beleszületik, ez ideig „kiváltságos” személyé teszi őt. Kicsi a valószínűsége, hogy a férfiak önként lemondjanak privilégizált helyzetükről, azért hogy „kiegyenlítődjenek” a nőkkel. A patriarchális generációk túl hosszú láncolata van már mögöttünk ahhoz, hogy a férfiak elvégezhetheték önnön „trónfosztásukat”. A nők feladata ezt minél fájdalom- és zökkenőmentesebben elvégezni. Nem a férfi ellen, hanem az ember érdekében.

A nőkérdés felvetődését egész sor gazdasági, szociális, politikai és kulturális körülmény feltételezte. A kérdést felvetni azonban nem elegendő. Mind sürgetőbb az igény és szükség a nőkérdés egységes, marxista elmé-

letnek létrehozására. Ez ideig ugyanis a nőkérdés, a nőprobléma a marxista elméletben — szándékosan vagy véletlenül — mindig háttérbe szorult. Napjainkban mind több nőt foglalkoztat ez a kérdés társadalmunkban is. És ha a „nőről szóló új tudománynak” jövője van (amiben nem kételkedünk), akkor ez nagyon sokban azoknak a nőknek köszönhető — legyenek bár szociológusok, antropológusok, pszichológusok, közgazdászok, filozófusok vagy bármilyen formában aktív szellemi harcosai a nők felszabadításának —, akik a nők problémáinak, szükségleteinek, lehetőségeinek és törekvéseinek hangot adva a nőről alkotott gondolataikat a társadalmi tudatba igyekeznek integrálni. Mindezt az új szocialista öngazgatású társadalom keretei között, amelyért valamennyien küzdenek és kiállnak. Elmélet nélkül a gyakorlati megoldások csak ösztönszerűek, ideiglenes vagy kényszermegoldások lehetnek, ami a jövőben esetleg újra csak a nő hátán csattan. Forradalmi elmélet nélkül nincs forradalmi gyakorlat — mondta Lenin —, és ez vonatkozik a nőkérdésnek a társadalmi élettermelést forradalmasító megoldására is. Ennek a — társadalmi és magánéletet megváltoztató — permanens forradalomnak a legfőbb hordozójává pedig a nőnek kell válnia, miután saját sorsának és helyzetének a tudatára ébredt. Öntudatosulnia kell tehát, és ebben szükség van a társadalom segítségére.

*

Tematikus számunk összeállításakor annak sem reprezentáns, sem átfogó voltára nem törekedhettünk. Az itt közölt cikkek azonban tanúbizonyságát adhatják annak, hogy a nőket (de nem csak őket) nagyon is foglalkoztatja a „nőkérdés”, mind elméleti, mind gyakorlati vonatkozásaiban. A szerzők hozzáállásában és látásmódjában sokszor nem elhanyagolható eltérések mutatkoznak és ez az útkeresésről tanúskodik, ami majdan egységes, kiforrott álláspontokhoz vezethet. Célunk az volt, hogy rögzítsük a jelenséget, ha mindjárt az útkeresés fázisában is — hisz a probléma, amellyel foglalkozik mindenképpen megérdemli azt. Olvasóink át- és továbbgondolására...

Jegyzetek

- ¹ Lukács György: Történelem és osztálytudat, Magvető, Bp. 1971, 317. o.
- ² Blaženka Despot: Žena i samoupravljanje. Delo, 1981. XXVII. évfolyam, 4. szám, 112. l.
- ³ A nők részvételéről a társadalmi döntéshozatalban részletesebben lásd Molnár Irén e számunkban közölt cikkét.
- ⁴ A rasszizmus az emberi lényeket biológiai tulajdonságukra és ezzel történelmi-társadalmi viszonyokra redukálja, vagyis egyes fajok „természeti determináltságuk folytán” gátoltnak abban, hogy a történelem részesévé váljanak.

- ⁵ dr. Prvoslav Ralić: Komunistički pokret i „žensko pitanje”. Marksistička misao, 1981, 4. szám, 56. l.
- ⁶ A felsorolt adatokat, ahol azt másképp nem jelöltük a Jugoszláv Statisztikai Évkönyv (JSÉ) 1981-es kiadásából vettük át.
- ⁷ Vesna Pusić: Žene i zaposlenost, Sociologija, 1981. 3—4. szám, 337. l.; V. Pusić adatforrásként az 1181. számú Statisztikai Közlöny (Statistički Bilten) 1980. májusi számára hivatkozik. Szövetségi Statisztikai Hivatal, Belgrád.
- ⁸ Egy esetleges ilyen megoldással épp az ellenkezőjét szorgalmaznánk a női emancipációnak. Ha ugyanis a nő fizetést is kapna házimunkájáért, végleg elesne a lehetőségtől, hogy ezt a tevékenységét ne tekintsék „természeti” adottságaiból eredő birodalmaként. Ezzel együtt felszámolódnának számára az eddigi lehetőségek is, hogy sorsa adta gettójából kitörjön.
- ⁹ Vesna Pusić: id. mű 339. l.
- ¹⁰ Az itt felsorolt adatokat Eva Berković és Mirosinka Dinkić Ekonomski položaj žene u Jugoslaviji című írásából vettük át, amely a Marksistička misao című folyóirat 1981/4. számában jelent meg, a 15. oldalon.
- ¹¹ Hogy hogyan teszi ezt az iskola, pl. a tankönyveken keresztül, lásd: Horváth Mátyás cikkét. A tömegtájékoztatási eszközök közül Dunja Blažević a „női sajtót” teszi meg bírálata tárgyául.